

Kulturtolkens erfarenheter av tvärkulturella interaktioner

De utrikesfödda muslimska kvinnornas identiteter och handlingsstrategier i projektet Doula & kulturtolk i Sverige

2012

Kulturtolkens erfarenheter av tvärkulturella interaktioner

De utrikesfödda muslimska kvinnornas identiteter och handlingsstrategier i projektet Doula & kulturtolk i Sverige

Zaira Jagudina, fil. dr. vid
Högskolan i Skövde, Institutionen för teknik och samhälle och
Göteborgs universitet, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

2012

ISBN 978-91-981034-0-3

Regiontryckeriet, Trollhättan, 2013

Ett arbete för social hållbarhet och jämlik hälsa i hela Västra Götaland

Förord

År 2008 tog folkhälsokommittén ett beslut om att genomföra pilotprojektet "Utlandsfödda kvinnor som doulor och kulturtolkar". Inom projektet rekryterades etablerade invandrade kvinnor för att, genom utbildning och handledning, kunna ge stöd till nyinvandrade kvinnor under sen graviditet, vid förlossningen och en kort tid efter förlossningen.

Projektet utvärderades av Med. Dr. Sharareh Akhavan 2009. Utvärderingen visade att doulorna kunde erbjuda det stöd de gravida kvinnorna behövde. Projektet visade också god potential att etablera ett gott samarbete mellan doula och barnmorska. Under åren som gått har doulor som kulturtolkar blivit ett etablerat begrepp i Nordöstra Göteborg. Under 2012 genomfördes ca 130 doulauppdrag på uppdrag av Hälso- och sjukvårdsnämnderna 11 och 12.

I den tidigare genomförda utvärderingen var mammor som fått doulastöd, och barnmorskor som förlöst med en doula som resurs, informanter. I den här rapporten berättar doulorna själva om sina upplevelser av att arbeta som doula och kulturtolk. Doulorna säger att de inte utför sitt arbete av instrumentella skäl såsom för lönen skull eller för karriärmöjligheter. Doulorna beskriver att de får erkännande och respekt för sitt arbete och sitt engagemang och upplever stolthet och stärkt självförtroende. Den arena för tvärkulturella interaktioner som skapas inom projektet tillåter kvinnorna att använda sina unika kunskaper och färdigheter. Detta blir också en arena där deras upplevda dubbla och komplexa identiteter kan iscensättas och förhandlas med relativt hög grad av eget inflytande.

Den här rapporten är ett viktigt kunskapsunderlag. Doulamodellen som visat sig framgångsrik är kanske möjlig att vidareutveckla inom andra verksamheter. Modellen kan till exempel vara ett utgångsläge för ett pilotprojekt med inriktning att stärka nyanlända kvinnor/familjer med barn som ska börja, eller redan går i svenskt låg- och mellanstadium. Det finns en rad kartläggningar och utvärderingar som visar att elever med utländsk bakgrund har sämre skolresultat. Orsakerna och förklaringarna till detta är naturligtvis många och flerdimensionella. Ett sådant projekt kan ha potential att bidra till det folkhälsopolitiska målet att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen.

Folkhälsokommittén vill tacka Fil. Dr. Zaira Jagudina (Institutionen för teknik och samhälle vid Högskolan Skövde och Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet) och samtliga informanter för deras medverkan.

Mariestad, februari 2013

Johan Jonsson
Folkhälsochef Västra Götalandsregionen

Kulturtolkens erfarenheter av tvärkulturella interaktioner

De utrikesfödda muslimska kvinnornas identiteter och handlingsstrategier i projektet Doula & kulturtolk i Sverige

Zaira Jagudina, fil. dr.

Institutionen för teknik och samhälle, Högskolan i Skövde; Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet

Abstrakt

Denna studie bidrar till en djupare förståelse av tvärkulturell interaktion genom att analysera kulturtolkens erfarenheter utifrån ett socialpsykologiskt perspektiv på identitetsskapande. En kulturtolk fungerar som en förmedlande länk mellan representanter för olika kulturer. En effektiv tvärkulturell kommunikation förutsätter att kulturtolken utvecklar interkulturell sensitivitet och kognitiva kunskaper. Denna kvalitativa intervjustudie sätter i centrum kulturtolkens egen motivation, självförståelse och interpretation av tvärkulturella interaktioner. Kulturtolkning utförs av utrikesfödda muslimska kvinnor som deltar i projektet Doula och kulturtolk, syftet är att stödja nyanlända invandrarkvinnor under förlossning på sjukhus i Sverige.

Resultaten visar att de muslimska kvinnornas upplevelser av kulturell tillhörighet konstrueras i relation till den sociala position invandrarskap. Den sociala kategorin ”muslimsk (mörkhyad) kvinna” kan innebära ett stigma i dagens svenskt samhälle. Potentiell stigmatisering hanteras av respondenterna genom att internalisera och förhandla närhet/distans till majoritetskulturen. I sitt arbete som kulturtolk drivs respondenterna av en stark solidaritet med gravida kvinnor. Arbete som doula och kulturtolk är en social arena där handlingsstrategier som brobyggande, kodväxling och buffrande möjliggör tvärkulturella interaktioner. De muslimska kvinnliga kulturtolkarnas kulturella tillhörigheter iscensätts med relativt hög grad av eget inflytande.

Inledning

Studier med inriktning på flykting- och invandarmottagning och integrering av utrikesfödda i svenskt arbetsliv och politiskt beslutsfattande har uppmärksammat flera problem. Rädsla för det främmande, fördomar, tilltagande rasism i samhället, arbetsgivares oförmåga att tillvarata utrikesföddas kompetenser nämns som faktorer bakom dessa problem (Södergran, 2000; Nordin, 2005; Schmauch, 2006; Wikström, 2007; Nordfors med fl., 2011). Migration och invandring kan

innebära en svår och smärtsam omställning under de första åren i det mottagande landet, vilket kan försvåra inläring, kommunikation och integrering. Många projekt har startats med syfte att underlätta denna omställning, men sällan har de utrikesföddas egna synsätt fått utrymme vid utformningen av projekten (Södergran, 2000).

Att låta en så kallad kulturtolk att få en mer framträdande roll i dylika projektet är ett sätt att ge mer utrymme åt invandrade personernas egna perspektiv. Kulturtolk är en person med invandrarbakgrund som fungerar som en förmedlande länk mellan utrikesfödda och svenska institutioner. Modell av kulturbroar användes till exempel i projektet SKISS i Borås - en utbildningsinsats för somaliska kvinnor som läste svenska (SFI) med hjälp av en direkt tolkning till somaliska under lektionerna (Jagudina, 2006). Projektet Doula & kulturtolk i GBG, som presenteras närmare i det nästföljande avsnittet, är ett annat exempel där kulturtolkande sker inom förlossningsvården på sjukhus.

Inom kommunikationsforskning har frågeställningar om interkulturell kompetens och kulturtolkning uppmärksammats med fokus på kommunikativ stil och effektivitet. Det finns några studier som påvisar kulturtolkningens väsentliga betydelse inom vården och medicinska sammanhang. Det finns dock inga sociologiska studier som belyser tvärkulturell kommunikation som social praktik och utifrån kulturtolkens perspektiv. I denna studie används socialpsykologiska teorier om identitet och insikter från migrationsforskning för att klargöra hur kulturtolkarnas levda erfarenheter tolkas, utformas och förhandlas inom ramar för sociala dominansrelationer i svenskt samhälle. Studien bygger på kvalitativa intervjuer med femton kvinnliga kulturtolkande doulor. Studien genomfördes med stöd från Folkhälsokommittén, Västra Götalandsregionen.

I det följande presenteras studiens bakgrund, syfte och frågeställningar, teoretisk referensram, metod och material, forskningsresultat, diskussion och slutsatser.

Bakgrund – Projekt Doula och kulturtolk

Projektet ”Utländsfödda kvinnor som doulor och kulturtolkar” startades av frivilligorganisationen Födelsehuset i Göteborg i 2008 med stöd från EU och Folkhälsokommittén, Västra

Götalandsregionen. Kvinnor som har invandrat till Sverige från bland annat arabisk-, persisk-, kurdisk- och somalisk-talande länder och regioner; som talar svenska och oftast har egna erfarenheter från barnafödande fick utbildning till Doula och förlossningspedagoger. Ordet Doula kommer från grekiskan och innebär "kvinna som ger omvårdnad." Det är en urgammal tradition att kvinnor som har egna erfarenheter av barnafödande hjälper andra kvinnor som föder barn. Kulturtolkande Doula erbjuder språkligt, emotionellt och förlossningspedagogiskt stöd till de nyanlända invandrarföderskor som oftast inte förstår svenska och har ett svagare socialt stöd från sitt nätverk av släkt och vänner. Bakgrund till projektet är att kvinnor från utomeuropeiska länder som föder barn i Sverige har svårare förlossningar och mer komplikationer än svenska kvinnor (Eva Robertson 2007, citat på Födelsehusets hemsida). Deras barn löper upp till fyra gånger högre risk att dö i samband med graviditet och förlossning, än barn till svenska kvinnor. Problemen kan bero på bristande kommunikation, missförstånd, kulturella olikheter, dåligt förtroende för svensk vård, otrygghet. I många fall hade en närvarande tolk kunnat rädda liv (Birgitta Essén, 2002, citat på Födelsehusets hemsida).

Syfte med Doula och kulturtolkar är att överbygga en fragmenterad vård som gravida kvinnor, föderskor och nyfödda barn får på MVC, förlossningsavdelning och BVC och skapa trygghet genom en kontinuerlig kontakt med invandrarkvinnorna. Doulan och kulturtolken har en annan roll än en tolk. Hon är stödperson i första hand, språkhjälper i andra hand. Hösten 2008 fick 10 doulor 10 dagars utbildning där ingick frågor kring graviditet och förlossning, seder och bruk i doulornas ursprungsländer; doulornas egna förlossningserfarenheter, praktiska övningar i att ge stöd till gravida kvinnor, studiebesök till förlossning, BB, MVC. Kriterier för urval av doulor var att kunna bra svenska samt ha modersmål på arabiska, somaliska, kurdiska, persiska, turkiska eller serbokroatiska; att ha en livssituation så man kan "komma ifrån" på kort varsel och obekväma tider; att vara intresserad av att hjälpa kvinnor under graviditet och födsel. I 2009 gjordes 64 doulauppdrag. Doulorna fick regelbunden handledning, enskilt och i grupp. 7 doulor fick utbildning till förlossningspedagog vid 6 kurstillfällen, á 2,5 timmar per gång.

Doulorna mötte så mycket ensamhet och kontaktbehov hos invandrarkvinnorna: Inget deltagande i MVC:s föräldrautbildning. Därför startades Mammagrupper på arabiska och somaliska med syfte att ge information och kontaktskapande.

I 2010 gjordes 134 doulauppdrag, därav 90 i Nordost. Mammagrupper hålls kontinuerligt på arabiska och somaliska i Angered och på Hisingen. Ny doulautbildning gjordes med 14 nya doulor. Samarbete inleddes med Angereds Närsjukhus. Detta år med finansiering av HSN 11, HSN 12, Göteborgs Kommun samt EU:s Integrationsfond. I 2011 gjordes ca 100 doulauppdrag. Mammagrupper startades i Angered, Gamlestaden, Bergsjön. Doulor gjorde uppdrag som hälsoinformatörer i samband med cellprovsbuss. Under startades 2012 Mammaforum i Bergsjön, vars syfte är att erbjuda kvinnor hjälp med myndighetskontakter, undervisning i svenska och samhällsinformation för föräldralediga. 130 doula och kulturtolk uppdrag är planerade för 2012. Kostnad per doulauppdrag är 9 500 kr. Tid per uppdrag är 24 timmar. Doulan närvarar vid förlossningen i 15 timmar (källa: Födelsehusets hemsida).

Projektets innovativa idé fick ett positivt utfall vid en extern utvärdering som byggde på intervjuer med två grupper respondenter - de nyblivna mammorna och de barnmorskor som samarbetade med doulorna (Akhavan, 2009).

Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att utforska de utrikesfödda muslimska kvinnliga kulturtolkarnas erfarenheter av tvärkulturella interaktioner inom projektet Doula och kulturtolk.

Frågeställningarna är följande:

1. På vilka sätt konstrueras och förhandlas de doulande och kulturtolkande utrikesfödda muslimska kvinnornas identiteter i Sverige?
2. På vilket sätt motiveras kvinnorna till arbete som doula och kulturtolk?
3. Genom vilka handlingsstrategier skapas tvärkulturella interaktioner i projektet?

Kulturtolkning och interkulturell sensitivitet

Kulturtolkning är en del av tvärkulturell kommunikation. Begreppet *tvärkulturell* myntades inom antropologisk forskning och syftar till kulturella grupper som ställs i motsatsförhållande och jämförs med varandra. Begreppet tvärkulturell fokuserar olikheter mellan kulturella grupper, till

skillnad från begreppet transkulturell som pekar på likheter tvärsöver kulturella grupper (se Triandis, 2001: 2994; se också Stier, 2009).

Det finns få studier om kulturtolkning. Kulturtolk definieras som ”en aktiv deltagare i tvärkulturell/språklig interaktion, som hjälper personal att förstå uppfattningar och praktiker i patientens kultur och hjälper patienten att förstå den dominerande kulturen genom att tillhandahålla kulturella och språkliga länkar till den. Denna modell av tolkningstjänst utvecklades på grund av insikt om att kommunikationen blir allvarligt bristfällig om kulturens roll i kommunikationens innehåll och stil inte uppmärksammas, speciellt i formella sammanhang” (Cairncross, 1989, citat i Lee, 1997/2000, översättning Z. Jagudina)

I USA har kulturtolkens roll uppmärksammas inom psykiatri och mentalvård för personer som inte talar engelska. Effekter av att terapeuten och patienten inte talar samma språk är tyngre diagnoser, lägre upplevd empati från terapeuter och lägre grad av öppenhet från patienter (Lee, 1997/2000). Angelelli (2004) har studerat medicinska tolkar i ett tvåspråkigt sjukhus i USA. Det är den första etnografiska studien om tolkarnas aktiva roll som sätter den i ett institutionellt sammanhang och en bredare samhällelig kontext. I Sverige, har Fatahi (2010) studerat tolkningens betydelse inom vården av kurdiska patienter. Studien påpekar att ett tvärkulturellt perspektiv som utgår från olikheter i kulturer är viktigt att utveckla inom vården.

I kulturtolkens kompetens ingår tekniska färdigheter, såsom goda språkkunskaper i båda språken, förmåga att tolka nyanser i betydelser, att känna till och förstå terminologin och procedurer i olika organisatoriska miljöer, förmåga att översätta inte endast verbala uttryck utan även kroppsspråk, ansiktsuttryck osv. Kulturella färdigheter är att kunna den etniska gruppens migrationshistoria, kulturella värde, sociala- och maktstrukturer, uppfattningar om hälsa och sjukdom; förmåga att relatera till patienten och skapa meningsfull kontakt via kultur; att förstå kultur i mottagarlandet, agera som kulturförmedlare – kunna förklara varför personalens förslag kan bli oacceptabelt för patienten; förmåga att förstå organisationens kultur. Interpersonella färdigheter är: att vara medveten om personliga värderingar, attityder och preferenser; förstå sin egen kommunikationsstil; kunna bedöma om det finns inkompatibla arenor för personal eller

patienten och agera lämpligt, förmåga att uppnå samförstånd med personal osv. (Cairncross, 1989, i Lee, 1997/ 2000).

Förutsättningar för en effektiv interkulturell kommunikation inkluderar både kognitiva och emotionella aspekter (Perry & Southwell, 2011). Kunskaper om kultur och språk är viktiga men inte tillräckliga. Positiva attityder till kulturer behövs, såsom empati, nyfikenhet och respekt. Personens affektiva respons till interkulturell skillnad beskrivs som ”interkulturell sensitivitet” (Straffon 2003: 488, i Perry & Southwell, 2011). Interkulturell sensitivitet kan analyseras på två sätt: (1) som en affektiv aspekt av interkulturell kommunikativ kompetens (Chen and Starosta 2000, i Perry & Southwell, 2011) och (2) som utvecklingsbar subjektiv (fenomenologisk) erfarenhet av kulturell skillnad (M.J. Bennett 1993, i Perry & Southwell, 2011). Dessa forskare hävdar att en ökad interkulturell sensitivitet leder till en större interkulturell kompetens.

Individer med interkulturell sensitivitet visar etnorelativistisk inställning till skillnad från personer med etnocentrisk inställning. En teoretisk modell visar hur personer kan stegvis utvecklas från fullständig förnekelse av kulturell skillnad till acceptans av kulturell skillnad. Med varje steg ökar djupet av kulturell sensitivitet. Man utgår från att personens förståelse av kulturell skillnad blir mer komplex och potential för interkulturell kommunikation blir större (Perry & Southwell, 2011).

Teoretisk referensram

I föreliggande studie utforskas kulturtolkande som en social praktik relaterad till invandrarskap och identitetsskapande. Invandrarskap är en social position som är socialt konstruerad, dvs. föränderlig och förhandlingsbar (Lindblom & Torres, 2011). Genom invandrarstatus positioneras individer och grupper i relation till majoritetsbefolkning och andra grupper i samhället inom ramar för de rådande makt- och dominans-förhållandena (se Bourdieu, 1995). Sociala kategorier som genus, social-ekonomisk status, etnicitet/kulturell tillhörighet, invandrarstatus, etc. tillskrivs och förkroppsligas. Identiteter ”inskrivs” i kroppen och i platsen. Sociala kategorier tillskrivs betydelser och kan internaliseras, förkastas eller förhandlas när individuella och kollektiva identiteter konstrueras och iscensätts. Identitet kan inte ses som permanent, fixerad och statisk; den är formbar och föränderlig (se Augoustinos m fl., 2006: kap. 6). Identitet är ingenting man

har, utan någonting man *jobbar med* (Cross, 2012: 194). Social identitet iscensätts i vardagliga transaktioner. Iscensättning handlar om performativitet, dvs. hur identiteter görs, åstadkoms och förhandlas fram. Medlemmar i tillskrivna sociala grupper lärs upp i hur de iscensätter-utför identiteter på ett sätt som matchar kraven i olika situationer (se också Hecht m fl., 2005).

Kulturell tillhörighet, eller medlemskap i en grupp, behöver inte konstrueras utifrån antingen- eller principen. En tvådimensionell modell av kulturell tillhörighet – kulturinlärningsmodell, integration – påvisar att en person kan ha en stark identifikation med etnisk minoritets kultur och med nationell etnisk majoritets kultur (Berry 1997, i Nekby & Rödin, 2007). Berry (1997, i Nekby & Rödin, 2007: 3) identifierar fyra olika kulturinlärningsstrategier för hur individer relaterar till två kulturer. Den första, *integration*, innebär en stark känsla av etnisk tillhörighet och samtidigt en stark nationell identitet. *Assimilering* innebär en stark nationell identitet men försvagade band till etniskt ursprung medan *separation* är det omvända, en stark etnisk anknytning men svaga band till majoritetskulturen. Till sist, *marginalisering* innebär svaga band både till etniskt ursprung och nationell identitet (jmf. med Jönhill, 2012).

I Sverige har Virta & Westin (1999, se i Nekby & Rödin, 2007: 13) studerat psykosocial anpassning av unga med immigrant-bakgrunder och varierande grader av integrering. Resultaten visar att integrerade identiteter hade samband med positiva psykosociala effekter och både marginaliserade och assimilerade identiteter hade samband med negativa psykosociala effekter. Detta gällde dock inte alla typer av etniska minoriteter, majoritetsbefolkningen kan välja vilka etniska minoriteters kulturer som accepteras som 'närliggande' och vilka som inte accepteras, som exempelvis personer från Somalia. Invandrare från olika länder har därför olika möjliga fördelar på arbetsmarknaden av att uttrycka med etnisk respektive nationell identitet.

Fenotyp och hudens färg spelar roll (Nekby & Rödin, 2007: 13). De med icke-europeiska bakgrunder har, jämfört med andra immigrant grupper, vistats i landet en kortare tidsperiod. Samtidigt, de med icke-europeiska bakgrunder är till större utsträckning "märkbare migranter" på grund av hudfärg, atypiska efternamn och andra attribut som signalerar till arbetsgivare de arbetssökandes etniska bakgrunder men inte deras identifiering med majoritetskulturen.

I mångkulturella sammanhang, kan identiteter iscensättas med hjälp av olika handlingsstrategier som tillämpas vid olika situationer. Cross (2012) påpekar att identitet erhåller ett viss mått av stabilitet och använder begreppet *iscensättningsrepertoar* som pekar på att det inte är identiteten som ändras från en situation till en annan. Det finns följande vardagliga transaktioner, dvs., manövrer, uppgörelser, genom vilka den sociala identiteten iscensätts.

Buffrande: Diskriminerande, förtryckande intergrupp-kontexter framkallar identitetiscensättning som tillhandahåller psykologisk skydd. Beroende på situationen kan den bli konfronterande-trotsande, undvikande, passivt eller passivt-aggressivt beteende. Vid hemska brott som kan framkalla hat skapas buffert till exempel genom religiösa trosuppfattningar. Undvika att demonisera gärningsmannen (vi är Guds barn och det är inte min sak att döma honom) men att syndigt beteende markeras (rasism). Detta tillåter att undvika att internalisera hat som kan leda till allvarlig psykologisk och fysiologisk skada. Buffrande görs på individuell nivå, men det finns också organisationer som skapades för att tillhandahålla kollektiv buffrande (Cross, 2012: 197)

Kodväxling: Kunskap om och förmåga att följa mainstream-normer om hur man ska bete sig inom mainstream-institutioner (klädsel, sätt att prata, röra sig osv.) måste ingå i immigrantens identitet. Att kunna växla koder handlar inte så mycket om korsa fysiska-spatiala gränser utan om att växla mellan identiteter, att ha tillgång till bi-kulturell kompetens och perspektivförskjutning.

Brobyggande: Att skapa en nära relation av vänskap eller intimitet med representanter från en annan kulturell grupp händer inte av sig själv. Man måste hålla i schack misstänksamhet, avsaknad av tillit och stereotyper om den Andre och istället låta nyfikenhet, tillit och öppenhet att vinna överhanden.

Medlemskap i etnisk identitet tillskrivs nominellt vid födseln men på en fenomenologisk plan blir personen medlem genom *intragrupp-anknytning*. Känsla av att tillhöra kan uttryckas genom klädsel, värderingar, religiös sensibilitet, partnersval, språkstil, personliga namn, ritualer, sociala nätverk osv. (Cross, 2012: 197).

Metod och material

Det empiriska materialet insamlades genom semi-strukturerade intervjuer med kvinnor. Femton intervjuer á ca 1-1,5 timme spelades in och transkriberades delvis. Två av intervjuer genomfördes hemma hos respondenterna, en på offentlig plats och de övriga intervjuerna i frivilligorganisationer respektive Mammaforum lokaler i Göteborg. Intervjufrågor handlade om två teman. Dels berördes frågor om migration och integrering i svenskt samhälle - flytten till Sverige, studier och arbete, boende, familjeförhållandena, socialt umgänge, drömmar/framtidsplaner; dels berördes frågor om deltagande i projektet doula & kulturtolk, hur och varför respondenten kom in i projektet, hennes erfarenheter av kulturtolkning och doulande, vad detta arbete innebär för personen. Intervjumaterialet kodades enligt principer för analys av kvalitativa intervjuer (Ryen, 2004). I enlighet med forskningsetiska principer döljs respondenternas identiteter i rapporten. Eftersom det är lätt att spåra vilka intervjupersoner som deltagit i studien, har jag valt att inte ange källan vid citat ur intervjuerna, inte ens med hjälp av fingerade namn, vilket skulle kunna leda till att det gick kännat igen en viss livsbiografisk bakgrund hos personerna.

Urval av respondenter

Urval av respondenter skedde med hjälp av den befintliga listan över doulor erhållen genom frivilligorganisationens hemsida. Kriteriet för urval har varit att inkludera representanter för somalisk-, arabisk- och persisk-/kurdisktalande grupper.

Livsbiografiska karaktäristika: Ålder: 27 – 53 år; familjsituation - skild/gift och omgift med 2-5 barn, har bott i Sverige från 18 år eller längre; arbetar som barnskötare, grundskolelärare, modersmållärare, tolk, hemtjänst, personlig assistent, undersköterska, städerska. Framtidsplaner – vill bli jurist, läsa islamsk religionskunskap på universitet, utbilda sig till barnmorska, jobba som barnmorska i Sverige/Somalia, osv. Tre av respondenterna kan tänka sig att flytta för att jobba eller bosätta sig i framtiden i sitt hemland eller ett tredje land. En stor del av kvinnorna är mångspråkiga, de behärskar mer än två språk. De flesta av respondenterna är muslimer, det finns minst en person som inte är troende, och inte alla troende kvinnor bär slöja.

Resultat

De flesta respondenterna beskrev sig själv i termer av kvinna, mor, immigrant, arbetande, medlem i släkt med rötter i ett asiatiskt eller afrikanskt land och praktiserande muslim som bär sjal. Att markera tydligt genom sin klädsel en muslimsk tro och att vara mörkhyad kan medföra stigmatisering i dagens svenskt samhälle. Kulturell identitet beskrivs i termer av ”både/och” eller som ”segregerad” på grund av fördomar och främlingsfientlighet i samhället.

1. Kulturell tillhörighet

Kultur kan definieras på många olika sätt. I mångkulturella samhällen kan immigranter uppleva sig som tillhörande till både nationell och etnisk kultur. Vad inkluderas i begreppet kultur kan variera från situation till situation, det kan handla om språk, matvanor, seder och bruk, sociala normer. Religion kan ses både som en del av grupp/kollektiv identitet och/eller en privat angelägenhet.

Som svar på en fråga om kulturell tillhörighet svarade de flesta intervjupersonerna att de upplever sig som både svensk och kurdisk/somalisk/arabisk. En respondent som ha bott i Sverige i 20 år säger:

R.: Sverige, jag vill tillhöra Sverige. Jag pratar både svenska och arabiska med min syster, vi umgås dagligen. Svenska är lika mycket vårt modersmål som arabiska.

I: Folk som ser dig tror kanske inte att du är svensk?

R.: Men jag är både och! Jag har det svenska sättet, jag har det arabiska sättet. Jag tog det positiva från det arabiska sättet och jag tog det positiva från det svenska tills jag blivit den person jag är! Jag kommer i tid, jag är ärlig, jag jobbar, jag betalar skatt, jag jobbar aldrig svart, jag klarar mig ekonomiskt, jag ska inte skämma bort mig med Gucci och allt det där, du vet, de här märkena! Nej, det vill jag inte. Jag köper det som jag behöver, äter det mat jag behöver. De svenska som jag känner, de är sådana, de slösar precis så mycket de behöver och dumma irakier, som jag var en av dem, de var så nöjda för allt de fick och tackade Gud. Så jag har tagit lite där och lite där tills jag blir som jag är. För att man är nöjd för det man får! Jag behöver inte kräva 50 000 i månaden för att jag ska vara lycklig.

Samtidigt gav flera respondenter uttryck för en känsla av ambivalens. En upplevelse av dubbel kulturell tillhörighet utmanas ofta av stigmatiserande rasistiska uttalanden som cirkulerar i det offentliga. En kvinna som bär slöja har blivit kränkt på spårvagn där någon har frågat om hon är

en ”påskkärring.” En annan kvinna, som har bott i Sverige sedan hon var ett litet barn, svarar så här:

Jättesvårt att säga, mitt beteende är ju svensk, eller vad det nu kallas för, mitt starkaste språk är ju svenska språket, även om jag kan både kurdiska och arabiska och det jag pratar med mina barn, syskon och föräldrar. Så jag känner mig svensk, fast samtidigt känner jag mig kurdisk, även om jag inte varit där, en enda gång, jag har ju kontakt med mina släktingar, med mina mostrar på telefon, och min mormor har varit här på besök, flera gånger, jag har ju farbröder som bor här i Sverige, som kommit efter oss om några år. Men jag känner mig ändå svensk! Fram till jag kommer till arbetet och få höra, kanske rasistiska uttalanden, då blir jag inte svensk längre, för då hade de redan bestämt att jag inte är svensk, till exempel, inte riktad mot mig personligen, men runt omkring, så...

Frågan om respondenten har någonsin upplevt kränkningar eller diskriminering i Sverige på grund av etnisk bakgrund får olika svar. En respondent säger att hon aldrig har känt det. Samtidigt berättar hon om hur hon medvetet har jobbat bort anonymitet och likgiltighet i relationer med sina grannar:

Är du trevlig mot folk så är de lika trevliga som du. Säger du hej, svarar de inte, så säger du hej imorgon igen, och när du har sagt hej tredje och fjärde gången, svarar de och kanske ler! Behöver jag något, knackar jag på dörren: har ni lök? Och när de behöver mjöl, får de det. Jag har lärt dem, både svenskar, spanskar, chilensare och andra.

En annan respondent säger att hon tvärtom har lärt sig i Sverige den nya kulturen av att inte störa sina grannar:

Man kände sig ensamt, som till exempel när två grannar inte känner varandra, trots att de har bott där i tjugu år. Det kunde jag inte förstå. Där jag kommer ifrån, knackar man bara på dörren om man behöver någonting. Men nu blev jag själv en sådan. Det känns konstigt om jag ska knocka på dörren, varför ska jag tränga mig på?

En respondent säger att hon helst vill slippa att studera på en utbildning eller jobba på en arbetsplats där de flesta är svenskar. Hon upplever att det finns kulturella skillnader i hur man hanterar mänskliga fel och brister i svenskt samhälle och i en islamisk kultur:

Jag läste omvårdnadsprogrammet. ... De flesta på programmet var svenskar. Jag kände, nej jag vill helst vara med invandrare så att de inte skrattar åt mig när jag säger fel.

Där jag jobbar just nu, mina kamrater är invandrare. De säger att de blir erbjudna jobb på arbetsplats där de flesta är svenskar, skulle de tacka nej. De blir inte en del av gruppen. Om jag var tvungen att jobba på en arbetsplats där majoriteten är svenskar jag hade fått stress, tror jag! Ja, för att det lilla minsta fel man gör, så gör de en stor grej utav det. Men här hjälps vi åt, vi accepterar varandras brister. Jag är religiös och vi har ett ord, *sabar*, som beskriver att när du gör fel och tillför mig en psykisk eller fysisk skada, ska jag ha tålamod mot dig. Jag ska säga ifrån, men jag ska också försöka förstå varför du gör så här.

Det som väcker starka känslor och medvetenhet om att man inte inkluderas i majoritetbefolkningens samhälle är boendesegregationen och segregationen på arbetsmarknaden. De flesta respondenterna bor i områden som kallas för ”invandratäta” områden i Göteborg som ofta förknippas med extra mycket social misär och problem:

I början var jag väldigt nöjd med att bo här, det kändes tryggt. Men det har blivit sämre på sistone. Och nu när barnen blev tonåringar, blir man orolig för att det händer mycket i området. De erbjuder bostäder här för människor som säljer droger, är alkoholister, till och med en pedofil bor i området!

Kvinnan känner att svenskar vill undvika att bo grannar med invandrare, vilket väcker känslor av bitterhet. Integration behöver inte innebära att man integreras med just majoritetsbefolkningen, utan man snarare integrerar sig med andra invandrare:

Och varför svenskar sakta men säkert flyttar ut om invandrare flyttar in? De tänker att vi kanske ska sänka ner dem, att deras barn hamnar i dåligt sällskap om de umgås med våra barn. Fördomar, så klart! Men man tar det personligt, man tänker också varför jag ska integrera mig om de inte vill integrera sig. Jag behöver ingen bekräftelse på att jag är en bättre människa. Jag är nöjd med att bo här och betala mina räkningar. Jag är en del av samhället när jag går till studier, till jobbet, jag umgås med andra.

En annan respondent bodde förut i ett invandratätt område men flyttade därifrån.

Jag gjorde ett medvetet val, för att vi har fyra pojkar, vi behövde bo i ett tryggt område där de kunde växa upp. I invandratäta område finns ingen lugn och ro. De äldsta barnen började få dåliga vänner.

Men det finns också fördelar med att bo i ett invandratätt område, menar några respondenter: ”Det är mera levande i dessa områden, det finns mer liv och rörelse. Det finns något positivt i det. Folk är mer sociala och öppna här.” En annan respondent uttrycker dock en osäkerhet om hur mycket hon kommer att få bo kvar i Sverige trots att hon är svensk medborgare, för att hon lärt sig att inte lita på politiken: ”Det är inte vårt land, vi är gäster här, vi vet inte när vi blir utvisade.”

Samtidigt, jämfört med hur etniska minoriteter behandlas i andra länder, känns det som ett väldigt generöst bemötande att man får ett svenskt medborgarskap redan efter fem år. I jämförelse med trauma som en respondent har upplevt i sitt hemland på grund av etnisk diskriminering, kan invandrarskap i Sverige te sig som en ganska odramatisk upplevelse, trots segregationen:

Jag känner mig inte som främling. Jag har bott här i 22 år, varför ska jag inte känna det som mitt land? Om det är svenskar, kristna... de finns överallt. Det spelar ingen roll i vilket land jag bor, Sverige, Danmark, Iran eller Irak. Allt land ägs av Gud.

Vad gäller kulturell tillhörighet, spelar religion för vissa respondenter en viktig roll. Till exempel barnets framtidsplaner gällande val av livspartner kan bli en känslig fråga. En respondent ser det inte förhandlingsbart att hennes barn kan välja en partner med en annan religiös bakgrund: ”Då är hon som död för oss.” En annan respondent menar tvärtom att hennes starka övertygelse är att barnen ska uppfostras ”på ett svenskt sätt, att de får välja fritt och bestämma själva” på vilket sätt de vill utöva sin religion, precis som hon gör själv.

Religion kan också vara ett sätt för respondenten att integreras i svenskt samhälle. När barnen går i en muslimsk skola träffar de andra svenska muslimer. Föräldrar är medlemmar i föreningen Svenska Muslimer.

2. Genusidentitet

Ett viktigt tema i intervjuerna handlade om hur kvinnor ser på sin genusidentitet. Frågan ställdes om hur respondenter upplever är att vara en kvinna med muslimsk bakgrund och i att socialiseras i svenska normer och värderingar om jämställdhet mellan man och kvinna. Alla respondenter upplever sig som jämställda moderna kvinnor. Några respondenter jämförde sig med sina mödrar. För en respondent är hennes mor och relationen mellan hennes föräldrar en förebild:

Det är egentligen inte så stor skillnad att komma från ett muslimskt land, så lever vi inte så mycket efter det att kvinna ska vara i underläge, utan snarare tvärtom. Så när vi kom till Sverige så började min mamma studera, det första hon gjorde, efter ett år så blev hon tolk, hon har jobbat sedan dess, hon jobbar fortfarande, så det där att kvinna ska vara hemma och laga mat, det gjorde de tillsammans mina föräldrar. De gjorde allting tillsammans, min pappa kan stå och diska, laga mat, inga problem, mamma kan gå iväg och pappa lagar maten, och samma med våra makar. Inga problem hos oss, vi gör det tillsammans.

För en annan respondent är det tvärtom, hennes mamma fungerar som ett exempel på en traditionell kvinnoroll som hon förkastar i sitt eget liv. Hon valde till exempel att gifta om sig, till skillnad från sin mor:

Våra kvinnor gifter inte om sig! De stänger in sig när de blir änkor eller skiljer sig. Det gillar jag inte i vår kultur. Kvinna ska ha kärlek och ska ha en man, om hon vill ha en man. Jag vill att kvinna ska vara fri, att bestämma och att veta vad hon vill. Jag vill inte vara som min mamma, jag vill vara stark och öppen. Jag är ärlig och snäll, jag har många goda egenskaper, varför ska jag gömma mig?

En respondent berättade hur hon förhandlar sin identitet som fru och mor genom att hantera fördomsfulla attityder från två olika håll – från äldre kvinnor i sin släkt och den kvinnliga chefen på arbetsplatsen:

Man får oftast höra, speciellt från äldre kvinnor att om man till exempel har bjudning hemma, att man ska visa enligt de normerna, att kvinnan ska stå och laga mat, det är kvinnan som ska stå o diska, det är kvinna som ska serva, hämta te och kakor och vad det kan vara att man ska bjuda på, men varför då!? Det blir liksom, ”Ska du göra det? Det är kvinna ska göra det.” Och då blir det att man fråntar mannen hans manlighet (!), vad det nu definieras som, hans manlighet, och då blir lite sådär skamligt och då känner jag, jag kan göra det, inga problem, för då vill inte jag att de ska skratta åt honom. Men jag menar vem vill inte ha det så egentligen, det är väl också så att man är avundsjuk att man inte kommit så långt själv. Om båda två arbetar utanför hemmet, varför ska jag göra mer när jag kommer hem!? Det är jätte orättvist, så det säger självt, jag har inte född barnen själv, jag har inte tagit dem hem, utan vi har ju skapat dem tillsammans.

På arbetsplatsen bemöts respondenten av fördomar att hon måste vara förtryckt av sin man för att hon är en muslimsk kvinna:

Du är inte svensk, hur mycket än du skulle vilja det, och speciellt när man är muslim, för då är det ännu värre, då har du fått en stämpel också. Och så hör man liksom hur de försöker komma in i ditt privatliv genom att fråga, hur är det din man mot dig, och jag jobbar ju inte hundra procent, varför gör du inte det? Varför jobbar du bara åttio, är det för att du ska hem och ta hand om dina barn? Men din make då? Men jag menar det finns ju svenskar som har män som jobbar jätte mycket, som nästan aldrig hemma. Varför det är så konstigt, varför ingen som säger att jag har valt det, för att jag tycker det är jobbigt när man har barn hemma att arbeta hundra procent, då måste man göra avbrott, för att kunna ge mer hemma. Jag säger till min chef om jag slutar arbeta som lärare så kan du ersätta mig, men det finns ingen som kan vara mamma till mina barn. Det är mitt val, men det är ingen som tänker så, utan då fort jag går genom dörren – ”det är säkert hennes man som har tvingat henne, för att han vill jobba och hon är i underläge”, men så är det verkligen inte! Det är ju extrema fall så klart, alla är ju inte sådana.

Respondenterna talade om att de vägrar att acceptera nedvärderande attityder från mannen (”Varför ska en kvinna gå ett steg bakom mannen?”) eller att tåla den somaliska traditionen av månggifte. De har anammat den moderna bilden av kvinnlig identitet. Kvinna ska utbilda sig, arbeta och vara ekonomiskt oberoende från mannen, till skillnad från de andra föreställningarna om kvinnlighet: ”I Somalia kvinna är en drottning, en äkta hemmafru som filar på naglarna.” De vill inte föra vidare de gamla traditionerna som till exempel kvinnlig omskärelse. Respondenterna

beskrev också, som det visas i ett följande stycke, hur de jobbar som doulor på ett medvetet sätt för att få männen att närvara vid barnfödelse och stötta sina kvinnor.

Samtidigt framhåller respondenter kvinnans roll som mor. Detta framgick även från det föregående citatet där respondenten gick ner i arbetstid för att kunna ge tid åt sina barn. Kvinnans roll som mor menar en annan respondent tillskrivs inte så mycket vikt i Sverige där kvinnor förvärvsarbetar lika mycket som män:

Jag tycker synd om svenska kvinnor. Kvinna är kvinna och man är man. Jag tycker inte att kvinna ska göra allt vad mannen gör. Hon kan göra det, även bättre [än han]. Men hon måste tänka på sig själv, för att kvinna har en stor betydelse som mamma. Hon har ett stort ansvar, då det är hon som uppfostrar den nya generationen.

3. Betydelser av doulande och kulturtolkning

I intervjuerna beskrev kvinnorna de känslor och tankar som deltagande i projektet Doula och kulturtolk väckte. De tog upp flera teman som handlade om solidaritet med (invandrar)kvinnor blivande mödrar, erkännande som de får för sin professionalitet från personal på sjukhuset, respekt och personlig bekräftelse som de får från sina landskvinnor. De talade också om att doulande och kulturtolkande kan upplevas som psykiskt påfrestande och fysiskt tungt arbete.

a) *Solidaritet med (invandrar)kvinnor*

De kvinnor som är med i projektet och jobbar som doulor drivs av solidaritet och förståelse för vad det kan innebära att föda sitt första barn och inte förstå språket som personalen talar på sjukhuset.

I: Vad innebär arbetet som doula och kulturtolk för dig?

R.: Jag har fött ett barn och jag visste vad det innebär att vara gravid och föda barn. Och sedan just det att man känner att man hjälper någon i en svår situation. För jag som kan svenska språket, som känner till vården i Sverige, och att jag kommer dit och ändå känner mig i underläge för att man har så mycket ont! Att man ska få sitt första barn, att man inte vet vad kommer att hända, jag har aldrig varit om det innan, det var redan svårt och tänk då att man inte kan språket! Att man står där som ett fån, där du inte kan förstå vad folk säger, då är det jätte viktigt att man kan ha någon som kan vara länk emellan dig och sjukvården och sätta ord på det man känner, så därför tyckte jag att det var roligt att göra det.

b) Erkännande för professionalitet

Respondenterna uttrycker stolthet över att få beröm och erkännande från personalen på sjukhusen:

Barnmorskor kallar mig Super Doula!

Jag försöker vara lyhörd och känna av vad kvinna behöver. Ibland pratar jag med hög röst, ibland med mjuk röst, ibland berör henne om hon vill, ibland vill hon inte prata. Är hon kall, hämtar jag en filt, är hon varm, hjälper henne på ett annat sätt. Barnmorska sa till mig: Du har medkänsla!

c) Respekt och bekräftelse från kvinnor och den etniska gruppen

Kvinnorna får ta emot mycket respekt och tacksamhet inom det sociala nätverket bland sina landsmän och landskvinnor

Kvinnor blir tacksamma, asylsökande, analfabeter, ensamstående, ofta med skyddad identitet, kanske hon har varit misshandlad av sin man. Vi jobbar som socionom, psykolog, assistent, hjälper de att ta kontakt med myndigheter, att fylla i blanketter och annat.

Respondenterna hjälper kvinnorna även utanför doulauppdrag. De lyssnar på kvinnorna och ger tips och råd i svåra existentiella frågor och vid kriser i familjeliv. Vissa kvinnor ringer till sin Doula mitt i natten och vill prata ut. Det har hänt att Doula fungerade som en medlare mellan hustru och man som var på väg att skiljas. Hon övertalade mannen att vara med när barnet föddes. Doula såg att kvinnan var spänd pga. problem inom släkten, hon pratade med kvinna och bad henne att tänka efter, att fundera på barnets bästa. Imamen pratade under tiden med mannen. Efteråt visade det sig att paret bestämde sig att förbli tillsammans och försöka på nytt. Respondenten kände sig nöd med vad hon kunde åstadkomma: ”De har förtroende för mig. Jag är som en kvinnlig imam.”

d) Psykiskt och fysiskt påfrestande arbete

Respondenter beskriver att de upplever starka känslor vid doulande och kulturtolkning.

Jag blir trött men jag blir också glad. Ibland känns det hopplöst, en gång gick jag ut, grät, andades, tvättade mitt ansikte med kallt vatten och gick in som ingenting har hänt. Mannen sa, när du gick ut, jag tänkte nu är det kört! Men det var inte kört. Det gick bra.

Att vi pratar samma språk - det ger henne trygghet, att jag inte bara är tolk, utan också stöttar henne. För mig spelar det inte så stor roll vilket språk jag talar, jag skulle hjälpa exakt likadant om det var en svensk kvinna. Men en arab har mycket mer känslor. Det är mycket som spelar roll, vad mamma säger - hennes mamma ringer hela tiden från Irak, vad svärmor säger, vad mannen säger, medan en svensk kvinna tror jag skulle mer koncentrera sig på sina värkar.

Arbete som doula och kulturtolk känns ibland som fysiskt och psykiskt tungt.

Det är jättejobbigt att doula i femton timmar och inte få ersättare. Kvinnor har ont och ibland håller hon hårt och hänger sig på dig. Dagen efter känner jag mig sjuk, jag kan inte gå till jobbet. Ibland ringer kvinna mitt i natten och jag måste ta min egen bil och köra henne till sjukhuset. Det är ett obekvämt arbete och drabbar en både fysiskt och psykiskt, ibland gråter jag [av trötthet]. Men jag kan inte säga nej.

En annan respondent beskriver att hon ser många brister i vården av invandrarkvinnor och upplever frustration av att inte kunna påverka situationen. Frustrationen och ilskan vänder hon till en positiv kraft för att bidra till sina landskvinnors utveckling och aktiva ställningstagande i livet:

I.: Hur har arbete som doula påverkat dig?

R.: Det har gjort mig ännu argare. Jag ser många brister som jag inte kan täcka. Tänker, hade jag makten på det sättet, hade jag gjort det och det. Jag tänker mest om de somaliska kvinnornas situation, men även generellt kvinnor också!

I.: Du blir arg, säger du, vad gör du med din ilska?

R.: Ingenting, jag går hem, tar en kall dusch, äter mat, ber och läser några kapitel i Koranen, så det går bort. Jag har också startat Tjejkvällen för somaliska kvinnor där jag vill veta vad de tänker, vad de vill med sin framtid, hur länge ska de vara som de är. De ska släppa loss och öppna sig. Jag har startat en bokklubb, där vi ska läsa en författares böcker och diskutera. Tanken är att det ska vara blandad, både somaliska och arabiska tjejer. Vi ska också ordna en gratis simkurs för kvinnor, många kvinnor kan inte simma.

4. **Handlingsstrategier vid doulande och kulturtolkning**

Respondenters sätt att hantera situationer med inslag av tvärkulturella interaktioner varierar beroende på om det handlar om en interaktion mellan kulturtolken och kvinnor från etniska grupper eller en interaktion mellan kulturtolken och personalen på svenskt sjukhus. Resultaten i intervjuvaren som beskriver kulturtolkande doulornas handlingsstrategier presenteras utifrån kategorier brobyggande, kodväxling och buffrande. Dessa kategorier har förklarats närmare i rapportens avsnitt Teoretisk referensram.

a) Brobyggande

Respondenterna 'bygger broar' eller med andra ord skapar en bättre förståelse mellan olika parter under nyanlända invandrarkvinnornas förlossning på svenska sjukhus på många olika sätt. Några exempel nedan klargör hur doulor förmedlar mellan den svenska och den etniska förlossningskulturen, hur en doula lyckas att skapa en empatisk relation med en svår traumatiserad föderska och hur doulorna främjar en mer jämställd relation mellan kvinna och man genom att bygga broar mellan olika genuskulturer.

Mellan den svenska och den etniska förlossningskulturen

Att tolka mellan olika kulturer vid födseln innebär att doula ibland måste förhindra kvinnans släkts inblandning och attityder som kan skada henne. Tolkande innebär att doula känner till attityder och förlossningskulturen i sitt gamla hemland och i Sverige och att hon försöker förmedla det sättet som hon tror är bäst för kvinnan.

När jag förbereder en kvinna, berättar jag för henne om den svenska förlossningskulturen. Jag förmedlar att i Sverige kan du bestämma själv över din förlossning, att barnmorskor är snälla, de ska be om ursäkt när de undersöker dig. Det bästa för dig är att föda så naturligt som möjligt. Men ibland tänker kvinnan som i Irak (där de flesta kvinnor gör kejsarsnitt, för att det är lättare för dem). Hon vill inte tåla värken och börjar skrika, "Klipp mig! Ta ut barnet!" Igår hade jag en kvinna som hade värk i fyra timmar. Hennes svärmor var där och väldigt jobbig. Hon sa hela tiden till kvinnan, "Du är inte duktig! Din lilla syster har redan fött barnet! Ta ut barnet!" Då ringde jag till min kollega doula och vi var där två doulor.

Mellan doula och föderska med en skyddad identitet

När respondenter doular för kvinnor med svåra livsomständigheter, kan det vara svårt att veta hur doula ska agera för att tillfredsställa kvinnans behov. Detta ställer krav på kulturtolkens förmåga att känna empati och lita på sin intuition. Nedan följer ett exempel som visar hur doula agerar i en sådan situation:

Jag doulade för en del kvinnor med skyddad identitet. Ofta de är skyddade från sina föräldrar, bröder o systrar. För att de har valt "fel" person enligt dem att leva med. Det var en kvinna med skyddad identitet, hon hade brutit kontakten med sin familj. Och hennes mamma hade gått bort två månader innan förlossningen. Så när hon låg där, ville hon ha sin mamma - Jag vill ha min mamma nu, jag vill att ni hämtar min mamma! Det var jättehemskt, och då kände jag, hur ska jag tillfredsställa hennes behov när hon ligger där med benen isär, och har jätteont och tänker. Hur ska jag tillgodose hennes behov utan att dumförklara henne genom att göra som man gör med barn, att

man börjar fantisera en massa saker, för att det jättekänsligt, det är hennes döda mamma, som har precis gått bort?

Men jag gjorde ingenting, utan jag började gråta, när jag var precis vid henne och höll henne i handen. Jag förvånade mig själv, för att jag aldrig brukar gråta, jag har svårt för att gråta, och det bara kom, det hände bara. Så såg jag, hon låg ju i sängen och så mitt i sin smärta såg hon mig och gav hon mig en sådan blick liksom, ah, 'du känner med(!) mig.' Fast jag kunde inte uppfatta det då, jag skämdes så mycket, jag ska ju inte stå här och gråta liksom. Efter två tre dagar ringde hon och sa, "Jag är så tacksam. För att jag verkligen kände att du var med mig, att du led med mig, det var väldigt empatiskt, och jag såg på dig att du var obekvämt i situationen för att du grät men samtidigt du ville ge mig mer. Fast det räckte, det var jättebra det du gjorde. Du sa inte mycket du bara reagerade genom att tårarna rann ner. Och det räckte för mig." Men just då kändes det jättejättejobbigt. Vad ska jag göra, hur jag ska räcka till, vad ska jag säga, tänka ut någon bra mening att säga? Finns inga riktlinjer.

Mellan den svenska och den etniska genuskulturen

Doulorna uppmuntrar männen från Somalia att socialiseras in i en ny roll som make genom att närvara vid barnafödelse på sjukhus i Sverige. De utgår från en ståndpunkt att barnfödelse inte är en "kvinnogöra", kvinna och mannen ska vara lika mycket delaktiga som föräldrar och knyta kärleksband till ett nyfött baby. Doulor använder sina språkkunskaper, social kompetens, humor och påhittighet:

Jag säger, kom! Det är din kvinna! Jag klarar inte ensam! De säger, herregud, det är inte min grej. Hon hade fyra barn i Somalia, jag var aldrig där! En del får panik. Men jag måste fånga dem upp, lura in. Jag är som psykolog, säger till honom, hämta lite vatten, titta hon lider ju. Jag säger till kvinna, tillåt inte honom att gå ut ur rummet. De tycker att det är något smutsigt, de vill inte se blod. Jag säger, stå vid huvudet. Men det är en stor kulturkrock för dem, det är skamligt.

b) Kodväxling

Kvinnornas arbete som kulturtolkande doula är ett relativt ovanligt inslag i en formell organisationsmiljö med dess typiskt rationaliserade arbetsroller och rutiner. Doulor skapar ofta ett informellt och familjeliknande interaktionsmönster med kvinnorna de doular för. Detta kan innebära ett slags kulturkrock som doulor får hantera och tåla. Detta görs genom att växla mellan olika kulturella koder. I exempel som presenteras i följande finns även ett inslag av buffrande strategi, som handlar om relationen mellan kulturtolkande doula och personalen på sjukhuset, som ibland inte har fungerat helt friktionsfritt.

I.: Vad innebär att arbeta som kulturtolk?

R.: Det är krångligt och samtidigt spännande. Finns personer som är otrevliga. Men för det mesta är barnmorskor tacksamma. Vi spelar vår roll, som är svårt för dem att förstå. Vi är som mammor för kvinnor som vi har kontakt med. Barnmorskor vill att vi tolkar och översätter. Men nej, jag är doula, inte tolk. När vi pratar somaliska, de frågar: vad säger ni? De vill veta vad vi pratar om. Jag lugnar ner dem, säger jag är som mamma till henne. Vi måste vara smarta. Barnmorskor förstår inte, det blir lite konflikt, men vi bryr oss inte. Vi hjälper med en viktig information, men sätter en gräns!

Ett annat exempel på strategi av kodväxling beskrevs av en respondent som varit med om ett fall av barnfödande med komplikationer. En manlig läkare måste undersöka den gravida kvinnan, men hennes make krävde en kvinnlig läkare. Det var omöjligt att tillfredsställa deras önskemål och doula fick använda mycket tålmod och övertalningsförmåga för att lugna ner den svenske läkaren som var orolig för patientens tillstånd och att försäkra den gravida kvinnans make om att de gör det bästa för hans fru och barnet om de accepterar det svenska sättet.

c) Buffrande: Samarbete med barnmorskor

Doulor & kulturtolkarnas samarbete med barnmorskor påtalades i många intervjuer. Många kvinnor berättade att i början av projektet barnmorskor var inte så bekväma med att kvinnor utan formell professionell träningen skulle vistas vid födslar. De var ibland på sin vakt och inte litade på doulorna. Till exempel när en doula påtalade att det kunde ha varit något fel på apparaten, svarade barnmorska med en sträng röst:

R.: ”Du tar hand om henne och jag tar hand om apparaterna.”

I.: Där gick du kanske för lång?

R.: För henne!

I ovanstående citatet svarar respondenten med tydlig ironi i rösten, hon menar att hon inte håller med intervjuarens tolkning om att hon möjligen har gått över vissa gränser som personalen har bestämt om. Respondenten menade att dessa gränser bestäms genom en ömsesidig förhandling mellan kulturtolkande doulor och personalen med utgångspunkt i patientens bästa. Detta skedde så småningom i detta fall. Med tiden insåg barnmorskorna att de kunde lita på doulorna som var kompetenta och gjorde ett bra jobb. Doulorna i sin tur visar tydligt att de respekterar barnmorskornas arbete. Respondenterna vittnar till exempel om att de är medvetna om att de inte ska ta plats när barnmorska är i rummet. ”Jag gör mig osynlig då. Men när barnmorska går ur rummet, är kvinna min!”

I ett annat fall upplevde kulturtolken att personalen på sjukhuset behandlade henne respektlöst. Hon fick inte låna telefon för att ringa ett jobbsamtal. Respondenten beskrev att hon fick uppleva att vilken verkligen låg status har doula inom en professionell organisation. ”Doula betyder egentligen slavinna. Vi borde kalla oss förlossningspedagoger!” Detta är exempel på buffrande handlingsstrategi när utrikesfödda kvinna måste värja sig inför nedvärderande attityder på en arbetsplats där hon inte har några formella rättigheter.

Diskussion och slutsatser

Forskningsresultaten påvisar att utrikesfödda muslimska kvinnor som har bott i Sverige under en relativt lång tidsperiod har utvecklat komplexa kulturella identiteter. Teoretiska modeller av kulturinlärning (Berry 1997) beskriver integration och separation som två motsatta sätt för immigranter att relatera sig till både etnisk kultur och majoritetskultur. I integrationsmodellen behåller personen sin etniska identitet och samtidigt utvecklar en nationell identitet i det nya landet. Separationsmodellen beskriver personer som väljer en stark etnisk anknytning och en svag band till majoritetskulturen.

I denna studie passar ingen av dessa två modeller för att beskriva respondenternas förhållningssätt till kulturell tillhörighet. Respondenterna uppvisar minst två typer av förhållningssätt till kulturinlärning och tillhörighet.

De respondenter som har invandrat vid tidiga åldrar och har växt upp i Sverige beskriver sig själva som svenskar. Samtidigt uttrycker de ambivalens i och med att omgivningen inte accepterar dem fullt ut som tillhörande den svenska kulturen. Stigmatiserande stereotypa föreställningar om muslimska kvinnor innebär att respondenters band till svensk kultur riskerar att ifrågasättas.

De respondenter som har invandrat till landet i vuxen ålder på grund av giftermål eller för att fly från krig, beskriver ett mer distanserat förhållningssätt till majoritetskulturen. Däremot, menar de inte att de inte har integrerat sig i samhället. Istället beskrivs integrationen på två sätt: 1) de känner gemenskap med invandrargruppen i Sverige 2) de beskriver en känsla av tillhörighet genom anknytning till det religiösa samfundet, svenska muslimer.

Det utmärkande i intervjumaterialet är att alla kvinnor oavsett om de beskriver sig själva som både svenskar och etniska eller inte, vittnar om erfarenheter av förtryckande intergrupp kontexter och påvisar en medvetenhet om att en (mörkhyad) muslimsk kvinna ses i dagens svenskt samhälle ofta som ”främmande”/den Andre.

Dessa upplevda erfarenheter förmodligen gör att kulturtolkarnas solidaritet med invandrarkvinnor och sina landskvinnor blir starkare. Detta förklarar på vilket sätt kvinnor motiveras till arbete som doula och kulturtolk. Intervjumaterialet påvisar respondenternas genuina engagemang och professionella skicklighet i projektet Doula och kulturtolk. Kvinnorna har kunnat utveckla en hög grad av interkulturell sensibilitet dels genom att satsa på att etablera sig i svenskt samhälle (genom studier och många olika jobb) och dels genom att behålla sin etniska tillhörighet (genom kontinuerliga kontakter med släkt och sina landskvinnor) under vistelsetiden i Sverige.

Intervjumaterialet vittnar om att arbete som Doula och kulturtolk inte utförs av instrumentella skäl, såsom för lönens skull eller karriärmöjligheter. Kvinnorna får erkännande och respekt för sitt arbete och engagemang, vilket blir en källa till upplevd stolthet och stärkt självförtroende. Det arena för tvärkulturella interaktioner som skapas inom projektet tillåter kvinnorna att använda deras unika kunskaper och färdigheter. Detta blir också en arena där deras upplevda dubbla och komplexa kulturella identiteter kan iscensättas och förhandlas med relativt hög grad av eget inflytande.

Slutord

Denna studie kunde genomföras tack vare många personers stöd, uppmuntran och aktiva deltagande. Jag vill framföra mitt varmaste tack i första hand till alla intervjupersoner som ställde upp på intervjuer och bidrog till studien med detaljerade och nyanserade personliga berättelser om doulande och kulturtolkning. Tusen tack! Jag riktar ett hjärtligt tack till Bodil Frey, förlossningspedagog och doula vid frivilligorganisationen Födelsehuset, initiativtagerska till projektet Doula och kulturtolk. Bodil både deltog i studien som intervjuperson och stöttade min intention att genomföra studien. Eva-Maria Wassberg, barnmorska och högskolepedagog på Födelsehuset, ett stort tack för din uppmuntran och mail om doulornas och kulturtolkares arbete. Ett tack till fil. dr. Sharare Akhavan vid Högskolan i Skövde som väckte mitt intresse för ämnet

doulande. Ett stort tack till fil dr. Åsa Wettergren, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet, för inspiration och feedback.

Ett stort och varmt tack till Åse Enkvist, utvecklingsledare vid Enheten för folkhälsofrågor, Västra Götalandsregionen för stöd, uppmuntran och intressanta diskussioner. Ett stort tack till Folkhälsokommittén Västra Götalandsregionen för finansiell sponsring av studien och för givande diskussioner vid presentationen av studiens resultat på Folkhälsokommitténs möte i Göteborg.

Referenser

Akhavan, S. (2009). *Utvärdering av projektet Utlandsfödda kvinnor som doulor och kulturtolkar*. Västra Götalandsregionen. Folkhälsokommittén. November.

Angelelli, C. (2004). *Medical Interpreting and Cross-cultural Communication*. San Diego: San Diego State University.

Augoustinos, M., Walker, I., Donaghue, N. (2005) Chapter 6 “Self and Identity,” in Augoustinos, M., Walker, I., Donaghue, N. *Social Cognition: An Integrated Introduction*. Second edition. London: Sage Publications.

Bourdieu, P. (1995). *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori*. Göteborg: Daidalos.

Cross, W. E. (2012) The Enactment of Race and Other Social Identities during Everyday Transactions, in Wijeyesinghe, Ch.; Jackson, Bailey W. (Eds.) *New Perspectives on Racial Identity Development: Integrating Emerging Frameworks*, Second Edition. New York : NYU Press, 2012.

Fatahi, N. (2010). *Cross-cultural encounters through interpreter: Experiences of patients, interpreters and healthcare professionals*. Göteborg: Institute of Clinical Sciences at Sahlgrenska Academy, University of Gothenburg, 2010

Jagudina, Z. (2006) Utvärderingsstudie om utbildningsprojekt SKISS: Svenska för somaliska kvinnor. Borås. Göteborgs universitet. (manuskript)

Jönhill, J. (2012). *Inklusion och exklusion. En distinktion som gör skillnad i det mångkulturella samhället*. Malmö: Liber.

Lee, E. (Ed.) (2000). *Working with Asian Americans: A Guide for Clinicians*. N.Y.: The Guilford Press.

Lindblom, J. & Torres, S. (2011). Etnicitets- och migrationsrelaterade frågor inom äldreomsorgen: en analys av Svenska Dagbladets rapportering mellan 1995-2008, *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr 3.

Necht, M., Warren, J., Jung, E., Krieger, J. (2005). The Communication Theory of Identity. Development, Theoretical, Perspective, and Future Directions, in Gudykunst, W. (Ed.) *Theorizing About Intercultural Communication*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Nekby, L. & Rödin, M. (2007). *Acculturation Identity and Labor Market Outcomes. Working Paper*, # 4. http://www.su.se/polopoly_fs/1.55414.1321514468!/SULCISWP2007_4.pdf, accessed 2-11-2012.

Nordfors, L., Ericson, B. och Brandt, J. (2011). *Vad vet vi? En forskningsöversikt om mångfald i företag och organisationer*. Stockholms läns landsting. Arbetsmaterial 2:2011.

Nordin, D. (2005). *A Swedish Dilemma: A Liberal European Nation's Struggle with Racism and Xenophobia, 1990-2000*. Lanham: University Press of America.

Perry, L. and Southwell, L. (2011). Developing intercultural understanding and skills: models and approaches, *Intercultural Education* Vol. 22, No. 6, December 2011, 453–466.

Pistillo, G. (2003). The Interpreter as Cultural Mediator, *Journal of Intercultural Communication*, No 6.

Ryen, A. (2004). *Kvalitativ intervju: från vetenskapsteori till fältstudier*. Malmö: Liber Ekonomi.

Schmauch, U. (2006). *Den osynliga vardagsrasismens realitet*. Akademiska avhandlingar vid Sociologiska institutionen: Umeå universitet.

Stier, J. (2009) *Kulturmöte: En introduction till interkulturella studier*. Lund: Studentlitteratur.

Södergran, L. (2000). *Svensk invandrar- och integrationspolitik. En fråga om jämlikhet, demokrati och mänskliga rättigheter*. Akademiska avhandlingar vid Sociologiska institutionen: Umeå universitet.

Wikström, H. (2007). *(O)möjliga positioner. Familjer från Iran & postkoloniala reflektioner*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete.

Triandis, H.C. (2001). Cross-cultural Psychology, *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Pages 2994-2999.

Födelsehusets hemsida: www.fodelsehuset.se

Rapporten om kulturtolkens erfarenheter av tvärkulturella interaktioner är genomförd av Högskolan i Skövde och Göteborgs Universitet på uppdrag av Folkhälsokommittén, Västra Götalandsregionen.

Digital kopia finns på:
www.vgregion.se/folkhalsa

Fler exemplar av rapporten kan beställas från:
ase.enkvist@vgregion.se